

7242

DALARNA

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Venjan

7242

28/5 1934

Mattsson, Håll Nils, 1934

Svar på ULMA:s frågelista M 43 Kvarnar
och malning

26 bl.4:o

L.L.

Exc.S.Björklund

Skvarnar och malning.
(Uppt. i övre Venjan).

Dalarna.
Venjan.
Håll N. Mattsson

A. Handkvarnar och andra enkla redskap för malning och krossning.

Ink. 28/534.

Ord som beteckna att krossa säd, salt, m. m. till mjöl eller gryn: gnüka (= gnugga) t. ex. gnüka salt (= "gnugga salt" med "saltsten" på en stenhäll), gnüka kaffe (= krossa kaffe med primitiva redskap) o. s. v. krassa ~ gröpa (om gryn o. d.), mäla (= mala), drä t. ex. drä päron (= morsa kokt potatis i potatishvarn). | Det primitivaste redskap som i mannaminne använts vid krossning av salt, är en rund sten, s. k. saltsten som gnuggas mot en stenhäll, s. k. salthäll f. Vid krossning av kaffe, använ-

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
DAL VENJAN
Frgl. 43

drä,
bet. 2/

vid tunnbrödsbakning. Potatiskvarnen består av en urborrad stock eller två urholade stockhalvor som ligga mot varandra och sammanhållas med band: bänd n av granvedjor, eller med gångjärn. Inuti urholningen är en grovgångad skruv av trä, s. k. bielt m som drages runt med en weis f. Övanpå kvarnen, vid skruvens bakre ända, är en öppning, vare potatisen stoppas ned. Denna öppning är ibland försedd med en upphöjning, s. k. täjt m. Kvarnen är vanligen fastsatt vid ett bräde som lägges på två stolar e. d. och tjänar som sittbräde för den som drar kvarnen. När man i forna tider skulle baka av potatis, lades denna oskalad i ett laggkär och "pickades" iönder med en o-formig

Sub
 (på potatis-
 kvarnen, se
 ...)

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
 DAL VENJAN
 Frgl. 43

knive, s. k. päron-pikk m med ett långt
 skaft på mitten. När kniven uppregade
 gånger starks ned i potatimassan, mo-
 sades denna sönder och skalen = flåsa
 följde med kniven till botten och från-
 skiljdes delvis.

päron-pikk
m.

Med ordet kvänn f (= kvarn) menar man
 i regel en inrättning som med en runt-
 gående rörelse krossar råd, salt, potatis
 och kaffe m.m. vädär-kvänn f (= väderkvarn)
 är en lekrak som väl fått benämning efter
 vinddrivna mjölkvarnar. gamb-kull-kvänn
 (= dalmålarens fantarikkvarn, där gamla ogifta
 "kullor" matas om till unga vackra flickor) är
 härd även här.

väderkvarn

gammel-
kull-kvarn

Handkvarn: händ-kvänn f ~ sält-
kvänn f för krossning av salt, gröpning av

handkvarn

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934

DAL VENJAN

Frgl. 43

des ursprungligen en halvstopputelj = håf-
stop-putelj m som rullades fram och till-
baka över de rostade bönorna på ett
bord s.d. För samma ändamål användes
senare en "urholkad kanna" = hö m med
tillhjälp av en rulle = rull(ä) m enl. fig. 1
eller en mortel av trä enl. fig. 2.
Båda dessa inrättningar användes
uteslutande för krossning av kaffe och
kallades käffe-kvänn f. Stöten i morteln
kallas pinn m och var liksom morteln,
av trä. Den fördes runt inuti morteln. Be-
teckningar för att krossa kaffe med dessa
redskap: gnüka käffe, mälja käffe.

Potatiskvärn: pärn-kvänn f var här av
samma typ som i Sollerön och användes för
krossning eller murning av kokt potatis

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
DAL VENJAN
Frgl. 43

malt eller råg till gryn, (består av två tur-
na stenar sul. frägel. fig. 5, vilka vid mal-
ningen läggas på ett bord. "Den undre
stenen" = undär-sten m har i mitthålet en
s. k. beuss m av trä vari sitter en dubb =
niubb m kring vilken vridningen sker. "Öv-
re stenen" = löpär m (löpärn) har på mit-
ten ett hål = ögga n, kwänn-og n. Tvårs
över kvarnögat går en s. k. tjäggl f (tjäggl)
som vilar på dubben och håller löparen
i lagom höjd. "Tjägglan" är inhuggen i löpa-
rens undersida och när man vill "lätta kvar-
nen" = litt kwänn, lägges en kil mellan "tjäg-
lan" och stenen. Löparen är på översidan för-
sedd med handtag = hänfstag n. (lägg ihop
kwänn (= minska avståndet mellan ^{kvarn} stenarna).
måfa salt (= mala salt på handkvarn) | gröp

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
DAL VENJAN
Frgl. 43

segla
f. ~ n.

lägg ihop

A. 6

grin (= gröpa gryn), gröp mält (= gröpa mält)
(~~grynd~~ Andra kvästrukturer av handkvar-
~~kon~~ nar, eller kvarnar som drivits av hästar,
ha ej förekommit.

gröpa
n.

Vid malning med handkvarn tömdes
säden (eller saltet) i kvarnögat varefter man
drog tills ögat blev tom, fyllde på på nytt
o. A. U.

B. Vattenkvarnar.

Kollektive benämning för olika sorts vatten-
kvarnar finns ej. Benämningar för "kvarn
med lodriätt ställt vattenhjul": skvält-kvänn,
föt-wisk &. Gemensam benämning för alla fotviske
användningarna; kvarnen finns ej. Beteck-
ning för "kvarnbyggnaden": kvänn &, kvänn-kvarnhus
håjs n; för de olika våningarna i huset: ivär
båtn (= övre våning i en vanlig tullmjölkvarn).

nidär löttn (= nedre våning i dyllik kvarn);
kwänn-håjs n (= övre våning i skvaltkvarn);
jöf-håjs n (= nedre våning i skvaltkvarn).
kwänn-bru f (= kvarnbro). Benämning med
hänrykn till kvarnens läge: förhållande
till byn finns ej. Kvarndamm: kwänn-
damm m; gründ-lukö f (= öppning i dam-
men för överloppsvatten); stji-lurd (= trä-
golv utanför "grundluckan"); ströjp m (= vatten-
intaget till kvarnrännan); dämm-lukö f
(= dammlucka i övre änden av kvarnrännan).
Benämningar för "kvarnränna": kwänn-ränn f,
kwänn-ho m för "underbyggnad under kvarn-
rännan" finns ej; för "ram av fyra sam-
manknäppta trä, som hålla samman
kvarnrännan": bänd n, ränn-band n;
för "stäng, varmed man drar upp luckan":

bet. 2
kvarnhus,
hjulhus,
bet. 2
grundlucka
skibord
strupe
dammlucka
kvarnho
band

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
DAL VENJAN
Frgl. 43

stämm-stäng f. dra på kvänn (= öppna stäm-stäng
 dammluckan), stämm(a) (= ha ned luckan).
 En stäminriätning, som användes vid
 skvattkvarnar, bestod av en lucka, s. k.
spädä, som var fästad vid mitten av den spade
 starkt slutande rännan och kunde me-
 delst en hävstång = stämm-stäng f iänkas
 med en ändan ned i rännan och avle-
 da vattnet från hjulet. Beteckningar för
 "vattenhjulet i en skvattkvarn": kvänn-jöf n,
wätu-jöf n, mälta f (färklenande); för "hju-
 lets axel": jöf-stukk m (om denna var gjord
 av något särskilt träslag, är obekant); för
 "skovelarna i ^{hvar} hjulet": skävher, rökör, jöf-
rekör f (= hjulskovel); för "järningen kring
 hjulet": jöf-ring m; för "dubben av järn
 i nedre ändan": nåf f, spürä m; för "lag-

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
 DAL VENJAN
 Frgl. 43

räka f.

ret, som denna löper i: pånna f; för "stocken, panna f.
 vid vilken lagret är fastgjort och som kan
 höjas och sänkas, då man vill öka eller sän-
 ka avståndet mellan stenarna: fitt-stukk m.
 Lättningsanordning^(i kvarn) = fittä n | är f. ö. invänt lätta n.
 tad på så sätt, att en kedja eller järnten är (hänv.)
 fästad vid ena ändan av "lättestocken" och
 går upp genom golvet till andra våningen,
 där den är fästad vid en våg eller hävstång,
 s. k. fitt-stäng f, som sitter på väggen och
 kan genom en enkel anordning höjas eller
 sänkas. Benämning för "kvarnlaven": hävå m,
mjöf-hävå m; för | stockarna, på vilka la- vase
 ven vilas: wäå m | för stenarna: undär-
sten m (= undre stenen), löpär m (= övre ste-
 nen); sten-par n (= par stenar). mjöf-kar
 (= träram kring stenarna). Sv gammalt an-

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
 DAL VENJAN
 Frgl. 43

vändes ej mjölkar utan mjölet fick lägga sig i en ring, s. k. mjöl-ring omkring sterna. Särskild mjölkirta att uppsamla mjölet i, har ej förekommit. På laven rakades mjölet samman med en raka, s. k. mjöl-karä, och skufflades ned i säcken med karä f. en skovel, s. k. mjöl-ackä f. Mitthålet i understenen, vilket är lika stort som "ögat" i överstenen, är här, liksom i handkvarnen, fyllt med en büssa m och upp genom denna går "hjulets axel" = snäs f., varpå "reglet" = tjägga vilar och uppbär "löparen". I den mån "bussen" nötes av axeln, kilar man den (tjög büssen). Därvid användes ett s. k. büs-jänn för att göra hål för kilarna. När bussen är kilad, lägges ovanpå denna en läderlapp eller järnplåt (saknar benämning)

mjölring

karä f.
räka f.

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
DAL VENJAN
Frgl. 43

Om "kussen" smordes på något sätt eller
ej, har fallit i glömska. Kvarnstenarna =
kränn-sten m - stenär pl. varo gjorda av
sandsten, som det finns gott om i arten,
och bandade med järnband. Storleken av
stenarna varierade och några mått kun-
na ej uppgivas. Uttryck för att taiga upp
stenen för hackning: ta upp stén - ta upp
kränn. lägg ned kränn (= lägga ned ^{kränn} ste-
nen sedan den är hackad). Redskap, som lägga ned
användes för upptagning av stenen, var
ett kraftigt järnspett och en grov träkil, som
stacks in mellan stenarna. En senare an-
ordning består av en stock, s. k. biarr m, i
takhet, som vrides runt med spakar var-
vid en kedja som fästes vid kvarnstenen
lindas upp på stocken och lyfter stenen.

(jfr beskrivning härpå från Lollerön).

Uttryck för att hacka kvarnstenarna för att de skola mala bättre: håkk kwänn.

Redskap som användes härför: kwänn-hakke f, kvorn-flät-hakke f (= hacka som par en flat egg i ändan), pitte-hakke f (= hacka som är spetig i ändan). För att bättre kunna se hur man bör hacka stenarna, övermålas de före hackningen med kol. För att skydda ögonen vid

kworn-hakke
Om olika slag ---

kvorn

hackning av stenarna, användas ett par primitiva glasögon med glas av fönsterglas och låg av näver, s. k. nåvår-glasögon.

} glasögon

Namn på kvarnstensens refflor: rëvëåf f, rëvoför pl ~ rëvåf f, refför pl, spör f (= inbuggning för "seglet"). Namn på den finhackade yttersta kanten ^(av kvarn) på stenarna: mjöf-gång m, mjöl-gång

Refflorna gingo i vågfarmig linje från "ögat"

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
DAL VENJAN
Frgl. 43

till stensens ytterkant. Namn på de lös-
hackade stenflisorna: stén-mjöf n. Andra
här efterfrågade benämningar ha fallit i
glömska eller ej alls förekommit.

Snordningarna för matareverket. Spannmålsbehållaren, vari den för malning avsedda säden hålles, är vid upptill och avsmalnar mot nedre ändan och kallas tåjt m, kvänn-tåjt m. Den hänger mellan två äsar = äsar och kan lätt makas åt sidan då man skall ta upp stenen för hackning. På äsarna ligger ett löst bord, varpå spannmålsräcken lägges medan den tömmes i behållaren. En flyttbar stegge s. k. kvänn-stikå m leder upp till detta bord. Behållaren har nedtill en lös botten, s. k. trögåf f (trögå) som ^{haktillf} hänger i krokar (sakna benämning) och framtill i ett snöre som

II
as m,
bet. 1
(= lunn
f.)

stegge

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
DAL VENJAN
Frgl. 43

lindas om en rulle och kan rälunda genom
 rullens vridning höjas eller sänkas med fram-
 re ändan så att den får olika lutning. Spann-
 målstillförseln regleras vidare genom en luc-
 ka som kan föras upp och ned och fast-
 hålles med en kil. Från den rörliga bott-
 men eller "skon" sticker fram en ärm m med
 en järnring i ändan. Genom denna ring,
 samt genom en liknande ring vid behålla-
 rens övre kant, går en kåpp, s. k. rist-wafer
 som släpar på löparen och skakar skon.
 Då man malde dåligt renrad råd måste man
 mata för hand (saknar benämning). Tömna
 behållare och skor: töm trögga. Uttryck för
 att tömma ^{sådes} säcken i spannmålsbehållaren:
slå på, söpta (= sopa mjöllaver efter malnin-
 gen). Därtill användes söpm eller grå-träg f

slå på

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
 DAL VENJAN
 Frgl. 43

(= kärve av torra grankvistar). rop-mjöf n
 (= mjöl som ropats samman efteråt, ofta för-
 arenat, varför det taget i särskild säck).

På senare tid ha skvaltkvarnarna för-
 svunnit och ersatts av större kvarnar,
 s. k. tüll-kvänn f, som drivits av vat-
 tenhjul med vågrätt liggande axel.
 Den första av dessa byggdes på 1850-talet
 i en bäck i Västbygge men är numera ej
 i gång. Den drevs med ett överfallshjul =
ivärfalls-jöf n med minst 10 alars diameter.
 Dammanordningen är här densamma som
 vid skvaltkvarnarna. Vattenhjulet = wätu-jöf n
 består av wänd-stuk m (= hjulaxel) med nåf f
 i vardera ändan. jöf-armär (= hjularmar, som
 uppleära hjulringarna vari "skovelorna" äro
 fästade), jöf-ring m (= hjulring) - ringgär pl

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
 DAL VENJAN
 Frgl. 43

skärvalf & skärker pl; botn m (= träbeckkläd-
 nad på inre kanten av hjulringen för
 att hindra vattnet att rinna igenom.
 Vattenhjulet står med en konisk, gju-
 ten växel i förbindelse med ett lodrätt
 ställt kugghjul, s. k. kräjn-jof n med
 stor diameter och med kuggarna på ut-
 sidan. På två sidor av detta "kronhjul" är
 en "kvarnaxel" = snis f med ett mindre
 gjutet kugghjul, s. k. trilla f som gripes
 in i "kronhjulet". Vid denna kvarn finns
 alltså två par stenar. Inordningar för
 rådens rensning finnas ej. Skugften för
 malning vid tullkvarn tages in natura
 och kallas tull m. tulla (= ge spannmål som
 erättning för malning), tull-säd (= spannmål
 som tagits i erättning för malning).

Säd

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
 DAL VENJAN
 Frgl. 43

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
DAL VENJAN
Frgl. 43

tull - tjist f (= kista vari "tulliäd" förvaras).
 Hur stor procent av spannmålen som togs
 i "tull" är obekant. Ord och uttryck som
 rör vattenkvarnens gång: kwänn - wättn
 (= så mycket vatten i ån, att kvarnen går
 obehindrat). wättn - brist (= otillräckligt med
 vatten) | drä - i damm (= uppstöra med mal-
 ningen medan dammen fylles med vatten).
hjn - wättn (= stillastående vatten i dammen)
sprändj - wättn (= vatten, som pressas fram
 genom en liten öppning) | t. ex. turbin gåp
 minn sprändj - wättn (= turbinen går med
 "sprängvatten"). ündå - fjäll n (= gott avlopp
 för vattnet). Uttryck för att vattnet stiger
 för högt nedanför kvarnen, så att hju-
 let hejdas: jöfjå, gö i käve ~ kwäve.
köva (= att vattnet kring hjulet, till följd av

brjå
spräng - wättn
käve n,
bet. a
köva v.

isbildning, ökar så att hjulet hindras i sin gång). jöf(a) a kjäkå fäst (= hjulet har klake fäst fruset fäst). wäthj - hos jöf (= slå bort isen från vattenhjulet med yran).

väcke
(i smst. m. lös a.)

C. Väderkvarnar.

wedär - kwänn f (= lekrak, bestående av två korslagda propellerformade vingor = wänn djär, uppträdde på en axel som bak till slutar med en stjärt = stjött m. En liknande lekrak, som drivas av luftdraget i skorstenen, kallas skräjv - kwänn f.)

skräjv
lev

Väderkvarnar i egentlig mening äro skända.

D. Malning.

Fara till kvarnen: fära a kwänn. Numn på den spannmål, som skall mallas: mäld f, mäld - lass n (= lass av spannmål, som skall mallas). Mjöl = mjöf n. Keli

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
DAL VENJAN
Frgl. 43

= säckar. Mjöldamm = mjöf-damm. Mjöl-säck: mjöf-säck m var av berett halv-skinns med hårsidan ut, s. k. skinnsäck m. Det bästa mjölet togs i skinnsäckar och det övriga i säckar av tyg.

Olika sätt att mala: gröpa t. ex. gröp grin (= gröpa grin), gröp målt (= gröpa malt) o. s. v. måfa (= sammanmala). Andra malningsätt förekommo ej. Fardom åt man bröd av sammanmalet mjöl, men senare, då man börjat använda finare mjöl till människoföda, måste man fara utvecknes för att mala "nötat" och "siktat" mjöl. mjöfa = sådot (= mjölet är illa malet), gröv-mefi (= grovt malet). Malning: mälning f.

Uttryck för att ^{omf}sädes är tillräckligt turr: mäl-turr; för att säden och mjölet klib- mal-torr

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
DAL VENJAN
Frgl. 43

bar vid yttre randen av kvarnstenarna:
ä degär, kvänn sätt wi' si (= kvarnen
 sätter vid sig). Före malningen torkades
 råden i torkhus = tårr-stugö. Denna
 var byggd i ett rum med lavar ^{= löv} runt tre
 av väggarna, ingången på den fjärde väg-
 gen och en mur, s. k. tårrstugö-mur m mitt
 på golvet som var av jord (jöd-gov). I
 vardera ändan av huset var en liten rök-
 öppning, s. k. wind-og n, ut genom väg-
 gen, vilken tilltoppades med en trasa, s.
 k. tåpp m. Torkstugorna torde nu helt
 vara försvunna i Venjan men ha huvud-
 sakligen varit av samma typ som tork-
 stugorna i Sallerön. I varje fall är det
 så länge sedan de använts, att hithörans
 benämning delvis fallit i glömska.

mur m,
 bet. 2

vind-öja

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
 DAL VENJAN
 Fgl. 43

Uttryck för att sätta i gång kvarnen:
dra på; för att kvarnen går långsamt: gör
smått; för att den går med god fart: gör
fört. kwänn godt jämt (= kvarnen går jämt
så att den mal bra), kwänn håltär (= kvar-
nen haltar, går ojämnt). Här efterfrågade be-
nämningar på olika sorts mjöl finns ej.
kwänn gör tom (= kvarnen går tom), kwänn
sådär (= kvarnen mal "såder"); kwänn e
wäss (= kvarnen är nyhackad), skämd
~ fät (= slö, sliten i hackningen). Uttryck
för att mala slut: mäl-är ~ mälä slut. mala av
stämna = stämm(u), så ätt.

Hemma i gården förvarades mjölet i lagga-
de tunnor, s. k. mjöf-tunn f, eller mjöf-stäm-
fät som man hade i härberet.

Under skvaltkvarnarnas tid kunde det kvän
Om andelar i
kvän, se...

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
DAL VENJAN
Figl. 43

vara 10 delägare i en kvarn och dessa gjorde dagsverken och lämnade material i förhållande till sina andelar. Malningsrättigheten utgick också efter andelarna. Delägarna i en kvarn utgjorde ett kvarnlag = kwänn-lag med en kvarnpojke = kwänn-fäjt m som skulle ha hand om nyckeln till kvarnen, bokföra dagsverken, ombestyrja nödiga reparationer, hålla reda på malturerna o. s. v. Delägarnas malningsturer bestämdes på förhand så att var och en hade sitt bestämda dygn. När det blev slut med skvaltkvarnarna, blev det andra ordningar med malningsturer. Då gällde den nymodiga bestämmelsen att "den som först kommer till kvarnen, får först mala" och man måste ibland vänta

kvarnlag
(chamot)
kvarnpojke

dygn
Av. om
kvarndygn;
se...

någon dag innan man fick sin tur m.
 Säckarna märktes med en trästicka, s. k.
 möstj-stikke & med ägarans (bomärke = märke-sticke
bör-möstj n). Uttryck för att många måste
 vänta på sin tur att få mala: fyllt i
kvänn-kallar. Vilken avgift man betalade,
 om man fick mala på annans kvarn är
 obekant. Den första tullkvarnen tillkom
 på 1850-talet (jfr. sid. 15).

[Mjölvarer = mjölvarer m] och mjölvarer-drängar
 äro benämningar som tillkommit med
 tullkvarnarna och huru avlöningen till
 dessa utgick, är obekant. I skvaltkvar-
 narnas tid var envar sin egen mjölvarer.
 Den som kom till kvarnen för att mala
 kallades kvänn-kall m. Vid skvaltkvar-
 nen var en kvarnstuga = kvänn-stuga att kvarnstuga
 (kvarn.)

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934

DAL VENJAN

Fgl. 43

br i medan man malde. Den bestod av en
 liten byggnad med en öppen spis i ena
 hörnet samt en lave: hävå att sitta och
 ligga på. I stället för fönster, fanns ett
 "vindöga" på ena väggen. | Tullkvarnen
 hade som motsvarighet till kvarn^{vid skvalthornen}stuga
 en kvarnkammare = kwänn-kämär m, kwänn-
 inbyggd i själva kvarnhuset. | Vid kvar- kämär
 nen fanns alltid ett kvarnstall = kwänn-
stall där de malande kunde sätta in
 sina hästar.

Av gammalt funnos en mängd skvalt-
 kvarnar inom socken. I Kräggån = krädd-
jön & lågo de flesta, två och två bred-
 vid varandra med gemensam kvarnstu-
 ga och gemensamt kvarnstall. Följande
 namn på kvarnar äro kända: söl-kwänn,

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
 DAL VENJAN
 Frgl. 43

bjös-kvänn, bägg-lars-kvänn, ni-kvänn
 (= Nykvarn), Länsmans-kvänn (= Länsmans-
 kvarn), stikå-kvänn, käl-kvänn, ri-
kus-kvänn, junt-kvänn och sus-
kvänn samt finns-kvänn. Namnen på
 kvarnar, ha i de flesta fall kommit av
 gårdsnamn.

Folkminnen och folketro, såväl som gam-
 la seder och bruk, ha i övre Venjan gått
 förlorade i större utsträckning än man
 skulle kunnat tro. Det senaste skiftet
 torde här ha haft en revolutionerande be-
 tydelse även inom detta område. De älder-
 domliga gårdarna ha ersatts med nya och
 allt gammalmodigt är bortrensat och ersatt
 med nytt, modernt.

Det enda av folketro, som de gamla hört

i samband med kvarnar och malning,
 är att tumt-kall m (= tomten) haft sitt till-
 håll i kvarnen och väckte mjölnaren eller
 "stämde" kvarnen om råden tog slut i
 "tuten". Ibland "stämde" han kvarnen av
 ohynne och om man då stack blisset i
 kvarnrännan, kom kvarnen i gång. tumt-
kall m visade sig ibland som en liten
 gubbe med en stor hatt på huvudet och
 lärde ibland folk spela fiol. Om det var
 nått om vatten, fick man ej dricka ur kvarn-
 dammen, ty då stannade kvarnen.

Sagesmän: E. Holmberg född 65, Mångs
 Karl född 76, Back Erik Andersson född 49,
 Mångs O. Jönsson född 52 m. fl.

Sätteron den 18 maj 1934

Håll Nils Mattsson

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934
 DAL VENJAN
 Frgl. 43

Kvarnar och malning.
(Uppf. i övre Venjan).

Dalarna.
Venjan.
Håll N. Mattsson.

A. Handkvarnar och andra enkla redsk.
skap för malning och krossning.

Ord som beteckna att krossa säd, salt,
m. m. till mjöl eller gryn: gnüka (= gnug-
ga) t. ex. gnüka salt (= "gnugga salt" med "salt-
sten" på en stenhäll), gnüka kaffe (= krossa
kaffe med primitiva redskap) o. s. v. krässa ~
gröpa (om gryn o. d.), mäla (= mala), drä
t. ex. (drä påron (= maza kokt potatis i på-
tatis kvarn). | Det primitivaste redskap som
i mannaminne används vid krossning
av salt, är en rund sten, s. k. salt-sten m.
som gnuggas mot en stenhäll, s. k. salt-
häll f. Vid krossning av kaffe, används

ULMA 7242. Håll N. Mattsson. 1934

DAL VENJAN

Frgl. 43

dräsa,
bet. 2/